

SPIS TREŚCI

13 WSTĘP

31 NARODZINY ARCHITEKTURY

- 32 **Słowo o naturze architektury** (gniazdo ptasie i gniazdo termitów – Antoine de Saint-Exupéry, *Twierdza*; Magdalena Tulli, *Sny i kamienie*)
- 37 **Architektura: piękno idei z kamienia** (świątynia Zeusa Olimpijskiego w Atenach – Stanisław Witkiewicz, *Pokonywanie bezwładności materii*)
- 40 **Plan konstrukcji – zwierciadło wszechświata** (plan opactwa, w którym rozgrywa się akcja *Imienia róży* – Umberto Eco, *Imię róży*)
- 44 **Na placu budowy** (Jean Fouquet, ilustracja do *Starożytności żydowskich* Józefa Flawiusza – Zbigniew Herbert, *Barbarzyńca w ogrodzie*; Hanna Malewska, *Kamienie wołać będą*; Ken Follett, *Filary ziemi*)

51 GROBOWCE

- 52 **Słowo i kamień** (menhiry w Carnac, dolmen w Borger, kromlech w Stonehenge, tumulus w Evessen – Wiktor Hugo, *Architektura – wielka księga ludzkości*; Jan Parandowski, *Literatura a architektura*)
- 58 **Grobowiec władzy, władza państwa – piramida Cheopsa** (piramida Cheopsa w Gizie – Bolesław Prus, *Faraon*)
- 62 **Sarkofag Fryderyka III** (sarkofag Fryderyka III z katedry św. Szczepana w Wiedniu – Gerhard Roth, *Sarkofag Fryderyka III*)

65 **Nagrobek Firlejów** (nagrobek Firlejów z kościoła parafialnego w Janowcu – Katarzyna Mikocka-Rachubowa, *Nagrobek Firlejów*)

69 **ŚWIĄTYNIE**

70 **Świątynia dawnego boga** (świątynia Posejdon w Paestum – Kazimierz Przerwa-Tetmajer, *Świątynie w Paestum II*)

73 **Pismo Święte architektury** (katedra w Chartres – Stanisław Wyspiański, *Chartres – portal*)

78 **Barwy średniowiecza – witraże** (witraż Drzewo Jessego z katedry w Chartres – Julian Przyboś, *Widzenie katedry w Chartres*)

83 **Katedra wieków** (kościół Mariacki w Krakowie – Józef Ignacy Kraszewski, *Kościół Mariacki w Krakowie*)

87 **Bazylika św. Piotra – centrum świata chrześcijańskiego** (Bazylika św. Piotra w Watykanie – Giorgio Vasari, *Kopuła Bazyliki św. Piotra*; Johann Wolfgang Goethe, *Podróż włoska*; Dan Brown, *Plac św. Piotra z lotu ptaka*)

95 **DOMY**

96 **Dom – centrum wszechświata** (Eugène Emmanuel Viollet-le-Duc, rycina *Pierwszy dom* – Olga Tokarczuk, *Dom dzienny, dom nocny*)

99 **Budujemy dom** (dom w tajdze – Igor Newerly, *Wzgórze Błękitnego Snu*)

102 **W polskim dworku** (dwory na Mereszowszczyźnie i w Żelazowej Woli – Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*; Wincenty Pol, *Pieśń o ziemi naszej*; Eliza Orzeszkowa, *Nad Niemnem*)

109 **Kamienica na Starym Mieście w Warszawie** (kamienica Fukierów w Warszawie; Zofia Stankiewicz, grafika *Podwórze domu Fukiera* – Artur Oppman, *Stary dom*)

115 **Natura mieszczańskiego domu** (dom Marka Twaina w Hartford – Stefan Chwin, *Kartki z dziennika*)

- 120 **Architektura wewnątrz według Stanisława Wyspiańskiego**
(meble zaprojektowane przez Stanisława Wyspiańskiego –
Tadeusz Żeleński (Boy), *Historia pewnych mebli*)
- 123 **Blokowisko** (blokowisko w Warszawie – Miron Białoszewski,
Zbudowani, skłocowani; [Ja stróż latarnik nadaję z mrówkowca...])

127 ZAMKI

- 128 **W średniowiecznym zamku** (Castel del Monte w Apulii –
Ferdynand Gregorovius, *Castel del Monte*; Jarosław Iwaszkiewicz,
Castel del Monte)
- 134 **W krzyżackim gnieździe** (zamek Krzyżacki w Malborku –
Henryk Sienkiewicz, *Krzyżacy*)
- 138 **Mury Chillonu** (zamek Chillon – George Byron, *Więzień*
Czyllonu; Zygmunt Krasiński, *Zamek Chillon*)
- 143 **Zamczysko romantyka** (ruiny zamku w Czorsztynie – Seweryn
Goszczyński, *Zamczysko czorsztyńskie*)
- 146 **Zamek w Montmort** (zamek w Montmort – Wiktor Hugo,
Zamek w Montmort)
- 150 **Ruiny Orientu** (ruiny zamku w Bałakławie – Adam Mickiewicz,
Ruiny zamku w Bałakławie)

155 PAŁACE

- 156 **Po prostu Luwr** (Luwr – Józef Ignacy Kraszewski, *Luwr*)
- 160 **Perła baroku** (Zwinger, kościół Frauenkiche i kościół Hofkirche
w Dreźnie – Stanisław Staszic, *Zwinger*; Józef Ignacy Kraszewski,
Drezno)
- 167 **Pałac Burbonów w Casercie** (pałac Burbonów w Casercie –
Ferdynand Gregorovius, *Pałac Burbonów, Caserta*)
- 171 **Petersburskie pałace** (Pałac Zimowy w Petersburgu; pałac
w Carskim Siole – Jarosław Iwaszkiewicz, *Petersburg*)

- 175 **W cieniu antyku: klasycystyczna posiadłość Czartoryskich w Puławach** (pałac Czartoryskich, brama rzymska, Kaplica Pałacowa, Domek gotycki i świątynia Sybilli w Puławach – Bolesław Prus, *Puławy*)
- 181 **Pałac Staszica** (pałac Staszica w Warszawie – Władysław Tatarkiewicz, *Pałac Staszica*)
- 185 **Kapitalizm i architektura** (Israel Joshua Singer, *Bracia Aszkenazy*)

189 DACHY

- 190 **Metafizyka dachu** (kamienne domy trullo – Olga Tokarczuk, *Dom dzienny, dom nocny*)
- 193 **O dachu jak ściana górską z alpejskiej baśni** (dach katedry św. Szczepana w Wiedniu – Gerhard Roth, *Dach katedry św. Szczepana*)
- 196 **Najsłynniejszy dach Florencji** (Santa Maria del Fiore we Florencji – Jarosław Iwaszkiewicz, *Florencja w deszczu*)
- 200 **Dachy Starego Miasta w Warszawie** (rynek Starego Miasta w Warszawie – Artur Oppman, *Dachy*)

203 SCHODY

- 204 **Majestat wersalskich schodów** (ogród i schody oranżerii w Wersalu – Rainer Maria Rilke, *Schody oranżerii. Wersal*)
- 207 **Schodami w górę, schodami w dół** (Schody Hiszpańskie w Rzymie – Jarosław Iwaszkiewicz, *Podróże do Włoch*)

211 WIEŻE

- 212 **Architektoniczna fantazja: najświetniejsza wieża świata** (wieża w Pizie – Franciszek Salezy Dmochowski, *Krzywa Wieża w Pizie*)
- 215 **O fikcyjnej wieży idei i szaleństwa** (katedra w Salisbury – William Golding, *Wieża*)
- 219 **Miasto wież** (Sam Gimignano – Manuela Gretkowska, *Europejka*)
- 221 **Perspektywa z wieży Eiffla** (wieża Eiffla w Paryżu – Gabriela Zapolska, *Wieża Eiffla*)

227 MIASTA

- 228 **Narodziny miasta** (XIV-wieczny plan Rzymu – Antoine de Saint-Exupéry, *Twierdza*)
- 231 **Harmonia Akropolu** (Akropol – Zbigniew Herbert, *Labirynt nad morzem*)
- 237 **Powstanie Paryża** (wyspa Cité z lotu ptaka – Wiktor Hugo, *Paryż z lotu ptaka*)
- 240 **Miasto na wodzie** (Canale Grande, Pałac Dożów i bazylika św. Marka w Wenecji – Marcel Proust, *W poszukiwaniu straconego czasu*; Ewa Bieńkowska, *U świętego Marka w Wenecji*)
- 247 **Urbanistyczny model kosmosu** (rynek i kościół Mariacki w Krakowie – Adam Zagajewski, *W cudzym pięknie*)
- 251 **Miasto prywatne** (widok ogólny i plan Zamościa – Władysław Tatarkiewicz, *Zamość*)
- 256 **Renesansowy rynek** (kościół farny oraz kamienice Przybyłów i Celejowskich w Kazimierzu nad Wisłą – Zbigniew Herbert, *List z Kazimierza*)
- 262 **Na bagnach Newy** (twierdza Pietropawłowska, Prospekt Newski, sobór Kazański, sobór Izaaka i admiralicja w Petersburgu – Josif Brodzki, *Architektoniczne krajobrazy*)
- 267 **Ulica Krokodyli** (ulica Stryjska w Drohobyczu – Bruno Schulz, *Ulica Krokodyli*)
- 271 **Poeta, wykrzyknik ulicy** (Lyonel Feininger, *Czerwona wieża w Halle* – Julian Przyboś, *Gmachy*)
- 274 **Wieżowce miasta** (widok na ulice Manhattanu – Kazimierz Brandys, *Nowy Jork*)

279 FONTANNY

- 280 **Strofy o fontannie** (fontanna na placu św. Piotra w Watykanie – Rainer Maria Rilke, *Rzymska fontanna. Borghese*)

282 **Fontanna Czterech Rzek** (Gianlorenzo Bernini, Fontanna Czterech Rzek w Rzymie – Filippo Baldinucci, *Fontanna Czterech Rzek*)

285 **Fontanna o smaku szampana** (fontanna di Trevi w Rzymie – Jarosław Iwaszkiewicz, [*Nie rzucam monet do fontanny Trevi...*])

289 **MOSTY**

290 **Na brzegach średniowiecznego Rodanu** (most św. Benezeta w Awinionie – Maria Konopnicka, *Most Świętego Benezeta*)

294 **Nad brzegami Życia i Śmierci** (Ponte della Sanità w Neapolu – Gustaw Herling-Grudziński, *Most*)

297 **Między Bośnią a Serbią** (most na Drinie – Ivo Andrić, *Most na Drinie*)

301 **Wenecki rumak i praskie brytany** (Ponte Rialto w Wenecji; most Karola w Pradze – Waclaw Kubacki, *Ponte Rialto*; Bohumil Hrabal, *Most Karola w Pradze*)

305 **Piękny most nad brzydką rzeką** (Ponte Santa Trinità we Florencji – Roman Brandstaetter, *Ponte Santa Trinità we Florencji*)

307 **DETALE**

308 **Tympanon niebios** (portal katedry w Chartres – Umberto Eco, *Tympanon*)

311 **Oko rozety** (rozeta katedry Notre Dame w Paryżu – Rainer Maria Rilke, *Różycyca*)

314 **A każdy anioł inny** (śmiejące się anioły z katedry w Chartres – Rainer Maria Rilke, *L'Ange du Méridien*)

317 **Kamienny Jezus** (podwoje bocznego przysionka katedry w Chartres – Hanna Malewska, *Kamienie wołać będą*)

320 **Łuk sprawiedliwości wzorowej** (Łuk Sprawiedliwości łączący kościół Sant'Eligio ze szpitalem w Neapolu – Gustaw Herling-Grudziński, *Łuk Sprawiedliwości*)

323 POSTRZEGANIE ARCHITEKTURY

- 324 **W blasku światła** (katedra w Rouen – Józef Czechowicz, *Rouen! Rouen*; Gustaw Flaubert, *Pani Bovary*)
- 330 **Son et lumière** (zamek Chenonceau nad Loarą – Zbigniew Herbert, *Światło i architektura*)
- 333 **Budowla: wielość spojrzeń, wielość obrazów** (katedra Notre Dame w Paryżu – Julian Przyboś, *Zapiski bez daty*)
- 336 **Literackie fascynacje ruiną** (Cyprian Norwid, [*Gdziekolwiek z muru wyrosłego szczyrbie...*])
- 339 **„Brzydka” architektura** (Partenon; Wiktor Zin, *Stary Hrubieszów – Wiktor Zin, Piękno w brzydocie*)

343 ARCHITEKTURA I IDEA

- 344 **Architektura labiryntu** (schemat labiryntu pałacu w Knossos – Wisława Szymborska, *Labirynt*; Jorge Luis Borges, *Labirynt*)
- 350 **Architektura widziana z kosmosu** (Wielki Mur Chiński – Franz Kafka, *Budowa Chińskiego Muru*; Ryszard Kapuściński, *Myśl chińska*; Tadeusz Różewicz, *Nauka cierpliwości*)
- 356 **Świat roślinnego raju w architekturze** (fasada katedry Notre Dame w Paryżu; filary gotyckie; schemat gotyckiego okna – John Ruskin, *Rajska roślinność*)
- 358 **Idea architektury – architektura idealna** (Piero della Francesca, *Miasto idealne* – Tomasz Morus, *Utopia*)
- 361 **Architektura namalowana** (Rafaël, *Szkoła ateńska* – Julian Strykowski, *Pożegnanie z Italią*)
- 365 **Literacki projekt budowli** (Leon Chwistek, *Projekt górskiego hotelu*)
- 368 **Marzenie architektów** (uczelnia Bauhaus w Dessau – Stefan Żeromski, *Szklane domy*)
- 373 **Nic dwa razy się nie zdarzy** (Hundertwasserhaus w Wiedniu – Stach Szablowski, *Hundertwasserhaus*)

377 ARCHITEKTURA I HISTORIA

- 378 **Olbrzym starożytnej architektury** (Koloseum – Jan Parandowski, *Koloseum*)
- 382 **Architektura i historia – historia dzieła architektury** (meczet w Kordobie – Ryszard Kapuściński, *Kordoba*)
- 385 **Opactwo Mont-Saint-Michel** (opactwo St. Michel – Bohdan Królikowski, *Klasztor Mont-Saint-Michel*)
- 389 **Mury imperium** (Kreml w Moskwie – Ryszard Kapuściński, *Kreml: czarodziejska góra*)
- 394 **Gruzy katedry** (katedra św. Jana w Warszawie – Mieczysław Jastrun, *Ruiny katedry św. Jana*)

399 ARCHITEKTURA I STYLE

- 400 **W stylu romańskim** (kolegiata św. Marcina w Opatowie – Jarosław Iwaszkiewicz, *Kolegiata w Opatowie*)
- 403 **Niebotyczny gotyk** (katedra Notre Dame w Paryżu – Wiktor Hugo, *Katedra Marii Panny w Paryżu*; Julian Przyboś, *Notre Dame*)
- 410 **Kamienny las** (katedra św. Piotra i NMP w Kolonii – Friedrich Schlegel, *Kolonia*; François René Chateaubriand, *Duch chrześcijaństwa*)
- 415 **Ogrody sentymentalne** (grobowiec Jana Jakuba Rousseau na Topolowej Wyspie w Ermenonville – Zbigniew Herbert, *Ermenonville*)
- 419 **Gotyckie inspiracje architektury XIX w.** (katedra w Lourdes – Emil Zola, *Lourdes*)
- 424 **Fabrykancka secesja** (willa Leopolda Rudolfa Kindermanna i pałac Poznańskiego w Łodzi – Władysław Reymont, *Ziemia obiecana*)
- 431 **Piękno organiczne – Art Nouveau** (Casa Milà i Sagrada Família w Barcelonie – Wojciech Wencel, *Przepis na arcydzieło*)
- 437 **Styl zakopiański** (dom „Pod Jedłami” – Stanisław Witkiewicz, *Dom „Pod Jedłami”*)

**521..... INDEKS DZIEŁ MALARSKICH, SCHEMATÓW
I RYSUNKÓW**

523..... INDEKS PISARZY I ICH DZIEŁ

527..... BIBLIOGRAFIA

529..... SPIS ILUSTRACJI

441..... ARCHITEKTURA I TECHNIKA

- 442 **Pałac Maszyn** (Galerie des Machines w Paryżu – Gabriela Zapolska, *Hala maszyn*)
- 445 **Futurologiczny machinopalać** (centrum Pompidou w Paryżu – Kazimierz Brandys, *Centrum Pompidou*)
- 449 **Piramida ze szkła i żelaza** (piramida na dziedzińcu Luwru w Paryżu – Dan Brown, *Piramida*)

453..... ARCHITEKTURA W CHMURACH

- 454 **Perspektywa ze szczytu imperium** (panorama miasta, Statua Wolności, Brooklyn Bridge i Empire State Building w Nowym Jorku – Julian Przyboś, *Wierzchołek imperium. Top of Empire State*)
- 461 **Budowla podarunek** (Pałac Kultury i Nauki w Warszawie – Marek Nowakowski, *Pałac*)

467..... ARCHITEKTURA I SZTUKA

- 468 **Architektoniczna księga lęku i nadziei** (katedra w Arles – Zbigniew Herbert, *Arles*)
- 472 **Średniowieczna synteza sztuk** (katedra Notre Dame w Reims – Stanisław Wyspiański, *Reims*)
- 475 **Architektura według... pędzla Pietera Saenredama** (Pieter Saenredam, *Wnętrze Grote Kerk w Haarlemie* oraz *Plac Mariacki w Utrechcie i kościół p.w. Marii Panny* – Zbigniew Herbert, *Portret architektury*)
- 479 **Msza: modlitwa i spektakl sztuki** (Aleksander Wat, *Nieszpory w Notre Dame*)

481..... SŁOWNICZEK POJĘĆ ARCHITEKTONICZNYCH

503..... ŹRÓDŁA CYTATÓW

517..... INDEKS DZIEŁ ARCHITEKTURY